Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 279-285

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.49293>

Dr. Mert AĞAOĞLU

Sakarya Üniversitesi Sanat Tarihi – Türk İslam Sanatı, magaoglu@sakarya.edu.tr

DOĞU-BATI KARŞITLIĞI BAĞLAMINDA HERODOTOS VE PERSLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Özet

Antikçağ'ın öne çıkan bölgelerinden Karia'nın Halikarnassos şehrinde dünyaya gelen Herodotos'un hayatı ile alakalı sınırlı bilgiye ulaşılmaktadır. Herodotos'un ismini zikreden üç yazar Suidas, Byzantion'lu Stephanos ve Eusebios'tur. Bunlar, Herodotos hakkında detaylı bilgiler aktarmazlar. Herodotos ile alakalı çok az bilgi olmasına karşın eserinin çoğu zamanımıza gelmiştir. "Historia" adlı yapıtını oluştururken faydalandığı tecrübeleri ona kazandıran seyahatleri olmuştur. Seyahatlerine Samos adasından başlayan Herodotos, pek çok ülkeyi gezmiş ve yalnızca gördüklerine değil, gittiği yerlerde edindiği bilgilere de eserinde yer vermiştir. Herodotos, ilk defa bir tarih kitabı meydana getirme düşüncesini ortaya atan kişi olarak bilinse de ondan evvel "düzyazı ile yazarlar" anlamına gelen Logographlardan Hekataios bir tarih metni meydana getirmiştir. Bilhassa Mısır'ı anlatırken Hekataios'u örnek aldığı görülmektedir. Dokuz kitaptan oluşan çalışmasında Herodotos, her bir kitaba Antik Yunan Mitologyası'ndaki Musalar (Esin Perileri) olarak anılan mitolojik varlıkların adını vermiştir. Bu çalışmada; Doğu-Batı karşıtlığı bağlamında Tarih adlı eseri temel alınarak ikincil kaynakların da yardımıyla Herodotos'un Doğu toplumları ve özellikle Persler hakkındaki görüşlerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Doğu-Batı Karşıtlığı, Herodotos, Tarih, Persler

VIEWS OF HERODOTOS AND PERSIANS IN THE CONTEXT OF THE ORIENT-OCIDENT OPPOSITION

Abstract

Limited information is available about the life of Herodotos, who was born in the city of Halicarnassus in Caria, one of the prominent regions of Antiquity. The three authors who mentioned the name of Herodotus are Suidas, Stephanos of Byzantion and Eusebios. They do not provide detailed information about Herodotos. Although there is very little information about Herodotos, most of his work has come to our time. His travels brought him the experiences he made use of while creating his work titled "Historia". Herodotos, who started his travels from the island of Samos, visited many countries and included not only what he saw but also the information he obtained in the places he went. Although Herodotos is known as the person who first introduced the idea of creating a history book, Hekataios from Logographs, which means "those who wrote with prose" before him, created a historical text. It is seen that he took Hekataios as an example, especially when he was describing Egypt. Herodotos gave the name of his work, which consists of nine books, to the mythological beings known as the Muses (Muse) in Ancient Greek Mythology. In this study; in the context of Orient-Occident opposition, Herodotos views on Oriental societies and especially Persians were mentioned with the help of secondary sources based on his work named History.

Keywords: Orient-Occident Opposition, Herodotos, History, Persians

GİRİŞ

Herodotos, aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Karia'da yer alan Halikarnassos'ta (Günümüzdeki Bodrum ilçesi) dünyaya gelmiştir. Antik Yunan dünyasının siyasî ve askerî olarak en hareketli devirlerinden biri olan ve klasik Yunan edebiyatının, felsefesinin ortaya çıktığı M.Ö. 5. Yüzyıl'da (yaklaşık olarak M.Ö. 485-425) yaşamıştır. M.Ö. 1. Yüzyıl'da Roma döneminde, ünlü hatip Cicero kendisini "tarihin babası" olarak nitelendirmiştir. Lakin ilk Yunan tarihçisi Herodotos olmayıp Logograflardan olan Hekataios, tarihe; duygularını katmadan, eleştirel ve duru bir tavırla yaklaşmış ve ilk tarih yazımını gerçekleştirmiştir. Ona göre yazılan şeylerin doğruluğu denetlenip sınanmalı, mythoslar eleştirilerek değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Coğrafyanın kurucusu sayılan Hekataios, Herodotos'a öncülük etmiştir. Eserleri coğrafya ağırlıklı olmasına karşılık kültür tarihi açısından da önemli bilgiler vardır. Antik Yunan inancının temeli olan mythosların eleştirilmesi ilk kez Hekataios ile başlamış ve bu durum sorgulama düşüncesinin de temelini oluşturmuştur.

Herodotos, Samos Adası, Atina ve Güney İtalya'da bulunan Thurioi şehirlerinde hayatını sürdürmüştür. Pers idaresinde bulunan bir bölgede dünyaya geldiği için Herodotos'un Pers kültürü, Pers toplum yapısı ve idaresi hakkında pek çok bilgiye sahip olduğu düşünülmektedir.

"Historia" (araştırma, tetkik, sorup öğrenme) olarak anılan¹ eserinin esas konusu Pers-Yunan ilişkileri, mücadeleleri olmakla beraber Herodotos, seyahat ettiği yerleri tanıyarak Mısır, İran, Anadolu, Trakya ile İskit ülkesi ve ana kara Yunanistan'ı hakkında da bilgiler vermiştir.

¹ Güler Çelgin, **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2011, s. 335.

Çalışmasında, söz konusu bölgelerin iklimlerini, coğrafyalarını, dinlerini, kültürlerini ve idare şekillerini anlatmıştır². Eserini nesir şeklinde, Yunancanın İonia lehçesi ile yazan Herodotos, tarihi mitolojik olmaktan, efsane temelli bakış açısından çıkarmıştır. “Historia” adlı eserini kaleme almaktaki maksadını kitabının başında “*Bu, Halikarnassoslu Herodotos’un kamuya sunduğu araştırmadır. İnsanoğlunun yaptıkları ve gerek Yunanlıların, gerekse barbarların meydana getirdikleri harikalar bir gün adsız kalsın, tek amacı budur; bir de bunlar birbirleriyle neden dövüşürlerdi diye merakta kalınmasın*”³ sözleriyle dile getirmiştir.

Eser, Lydia Kralı Kroisos’un tahta çıkışı ile başlamakta, Mısır uygarlığı ile alakalı bilgiler verildikten sonra Perslerin yönetim şekli, İonia Ayaklanması ve Pers-Yunan savaşı ile sona ermektedir. Kitap, İskenderiye döneminde dokuz kısma ayrılmıştır. Her bir kısma bir Mousa’nın ismi verilmiştir (Mousalar; Yunan mitolojisinde dokuz tane olan ilham perilerine verilen isimdir). Eserin son kısmında Sestos’un Atinalılar tarafından zaptına değinilmiştir. Herodotos eserini yazarken en çok ilk tarih yazıcıları logographoslardan olan Miletos’lu Hekataios’u kullanmış, vakaların sebep-sonuç ilişkileri üzerinde durmamış, genellikle salt olayları nakletmiştir⁴. Herodotos’un eserinde, birinci elden kaynaktan aldığı bilgileri, kullandığı diğer bilgilerden üstün tuttuğu görülmektedir⁵.

Bu çalışmada; kaynak olarak konu ile ilgili yayınlanmış çeşitli kitap, kitap bölümü, makale ve tezler gibi araştırma eserlerden ve Herodotos’un “Historia” adlı eserinden faydalanılmıştır.

HERODOTOS’UN PERSLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Herodotos, hem kendi toplumunun hem de diğer toplumların kültürel unsurlarını (din, dil, toplum yapısı, yönetim biçimi vs.) derleyerek mukayese etmiş ve geniş bir coğrafya çerçevesi ortaya çıkarmıştır⁶. Herodotos, Persler için “barbaros” sözcüğünü Yunanca konuşamayan manasında kullanmıştır. Kelime anlamı olarak “barbaros” yabancı, Hellen olmayan anlamına gelmektedir⁷. Yunanlar kendilerini Hellen, ülkelerini ise Hellas olarak tanımlamışlardır (İonia’lı anlamındaki “Yunan” sözcüğü Persler tarafından kullanılmıştır, Romalılar ise onları “Graecus” olarak adlandırmıştır, Fransızca kökenli “Grek” kelimesi de buradan gelmektedir). Barbaros sözcüğü, Yunan metinlerinde ilk kez Homeros’un “Ilias” (Iliada) adlı eserinde Yunanca konuşamayan Karia toplumu için kullanılmıştır. Herodotos, “barbaros” kelimesini günümüzdeki anlamıyla yani vahşi, ilkel şeklinde değil Hellenler dışındaki, Yunancadan farklı bir dil konuşan toplumları tanımlamak için yabancı, öteki manasında kullanmıştır. Barbar sözcüğü, günümüzdeki anlamını Yeniçağ Avrupa’sı döneminde kazanmış, sömürgecilik ve sonrasında Oryantalizm çalışmaları ile barbar kelimesi vahşi, ilkel, medeniyet yoksunu gibi anlamlarda, Batı dışı toplumlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Herodotos, doğduğu bölgedeki akılcı düşünce geleneğinden etkilenen bir kişi olarak Yunanlar ve Perslerin neden savaştığı sorusuna cevap aramıştır. Yunan-Pers mücadelelerini anlatırken anlaşmazlığın tarihî arka planından da bahsetmiştir. Etnografik ve coğrafik bilgiler de vererek iki toplumun nasıl savaşa girdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Elindeki bilgileri görgü

² Ayhan Bıçak, **Felsefenin Kuruluşu**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2015, s. 63-67.

³ Herodotos, **Herodot Tarihi**, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973, s. 31.

⁴ Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 23-24.

⁵ John Bagnell Barry, **The Ancient Greek Historians**, New York, Dover Publications, 1958, s. 69-70.

⁶ Teoman Duralı, **Felsefe Bilimin Doğuşu**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2011, s. 28.

⁷ Çelgin, **a.g.e.**, s. 117.

tanıklarının bilgileriyle karşılaştırmıştır. Pers savaşlarını hatırlayacak bir yaşta olmadığından kendinden evvelki kuşaktan bilgi edindiği düşünülmektedir⁸. Herodotos, tarihi, tanrısal (ilahi) ve insanî kuvvetlerin karşılıklı etkileşimi olarak algılamaktadır.

Herodotos'un eserinde üzerinde en çok durduğu yabancı toplumlar; İskitler, Mısırlılar ve Persler olmuştur. Adı geçen toplumların kültürlerini, toplumsal normları, yönetim şekilleri ve inanç sistemleri üzerinden incelemiştir.

Herodotos, eserinde demokrasi ile yönetilen Yunan polislerindeki yasalar ile Perslerin monarşik yasalarını mukayese etmiştir. Herodotos'a göre demokratik sistemde idareciler zamanla değişirken Pers devletinde ise Akhaimenid hanedanı hep iktidardadır⁹. Perslerin öbür Doğulu toplumlar gibi tek bir hükümdara olağanüstü yetki vererek kendilerini aşağı seviyeye çektiklerini söylemektedir¹⁰. Bu değerlendirmeyi yaparken yönetim olgusuna kendi zihin penceresinden baktığı, kendisine göre ideal olan polis ve demokrasi düşüncesi ile hareket ettiği görülmektedir.

Herodotos, eserinde İskitleri küçük görmekteyken, benzer görüşü Persler için de geçerlidir. Lakin Perslere karşı düşünceleri küçük görmenin yanında saygı da içermektedir. Sebebi, Perslerin Doğu toplumları içerisinde örgütlü bir siyasal yapıya sahip olan gelişmiş bir toplum olmasıdır. Pers hükümdarı Kambyzes'i Mısır'ı işgal eden, kendi kız kardeşi ile evlenen, çocukları öldüren, Pers devlet adamlarını diri diri gömen biri şeklinde olumsuz olarak anlatmıştır¹¹. Perslerin vahşiliği, Yunanlar ile yapılan savaşlarda da kendini göstermiştir. Toplu katliamlar yapıp şehirleri yağmaladıkları, yaktıkları, erkekleri hadım edip güzel kadınlarla birlikte Pers sarayında çalıştırdığından bahsetmektedir. Perslerin en fazla Yunanları köleleştirmek istediğini iddia etmiştir. Fakat eserinde Perslerin yiğitliğini ve sadakatini de belirttiği görülmektedir¹². Herodotos, Perslerin haberleşme teşkilatını da övmektedir. Pers hükümdarı Dareios'a ilişkin görüşleri, Yunanların becerilerinden orduda yararlanan bilge bir yönetici şeklinde olmuştur¹³.

Persleri güçlü ve savaşçı bir topluluk olarak ifade eden Herodotos, onların Yunanca'da savaşçı olarak tanımlandığını belirtmektedir. Bu yüzden Persler engellenmesi gereken bir kavimdir¹⁴. Tarihte, Batı medeniyetinin Doğu medeniyetine karşı ilk örgütlü birleşmesi olan "Delos Deniz Birliği" Batı'nın yani Yunan'ın Doğu'ya Perslere karşı gerçekleştirdiği bir birliktir. Birliğin merkezi olarak Delos adası seçilmiştir. Bu sebepten, Yunan-Pers savaşları Doğu-Batı ayrımının biçimlenmesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Herodotos,

⁸ Sarah Pomeroy, **Antik Yunan'ın Kısa Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018, s. 213.

⁹ Bıçak, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁰ Pomeroy, **a.g.e.**, s. 214.

¹¹ Muzaffer Demir, "Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXVII, S. 2, 2012, s. 319.

¹² Hayriye Sarıkaya, "**Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı**", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 2.

¹³ Esra Yalazı, "**Aiskhylos, Herodotos ve Ksenophon'da Persler**", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2019, s. 289.

¹⁴ Ergün Yıldırım, "Herodot Tarihi'nde Doğu'ya Okumak", **Tarihte Doğu-Batı Çatışması**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2017, s. 227-228.

Doğu-Batı arasındaki temel uyumsuzluğun, ayrışmanın, çatışmanın kökenini Troia savaşına bağlamaktadır¹⁵.

Herodotos Perslerin dinî inançları ile ilgili de çeşitli bilgiler vermektedir. Perslerde tanrılar için heykel yapılmadığını, sunak, mabed gibi yapıların bulunmadığını, bunları inşa edenleri de deli olarak adlandırdıklarını söylemektedir. Persler'in dini, ateşin kutsal sayıldığı, ismini tanrı Ahura-Mazda'dan alan Mazdekçiliktir. Kurucusu Zarathustra'dan (Zer-düş) dolayı Zerdüştlük; Sasaniler döneminde rahip sınıfına verilen ad olan Meci'den dolayı Mecusilik olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde İran ve Hindistan'da hala varlığını sürdüren adı geçen inancın ortaya çıktığı dönem Zerdüş'tün yaşadığı kimilerine göre, M.Ö. 1000 yılı civarında kimilerine göre ise M.Ö. 600 tarihleri ile ilişkilendirilmektedir. Lakin adı geçen inancın Perslere Medler'den geçmiş olduğu da düşünülmektedir. Bu din, tek tanrılı bir inanç olmasına karşın şeytan ile özdeşleştirilen Ehrimen sayesinde iyi ile kötünün mücadelesine dayanan bir dindir.

Herodotos eserinde, Persler'in kurbanlarını kesmek için sunak kullanmadıklarını ve ateş yakmadıklarını dile getirir de kabartma tasvirlerde ateş sunakları görülmektedir. Herodotos, ayrıca ateşe de kurban adadıklarını kendisi söyleyerek kendi ifadeleri ile çelişkiye düşmektedir. İbadet ve kutlamalarını önceleri açık havada yapan Zerdüştlere bu uygulamalarını ilerleyen süreçte mabetlerde icra etmeye başlamışlardır. Sasaniler devrinde yaygınlaşan ve “ateşgede” olarak adlandırılan bu tapınaklarda, yanan bir ateşin etrafında yapılan çeşitli ayinler, ritüeller Mazdekçiliğin ibadet şeklinin önemli bir parçasını meydana getirmektedir Herodotos, Pers tanrılarının insan biçiminde olmadığını söylemekte ancak söz konusu tanrıları Yunan tanrıları ile özdeşleştirmektedir. Zeus ile Ahura-Mazda'yı, Aphrodite ile güneş, savaş ve anlaşmaların tanrısı Mitra'yı birbirlerine denk kabul etmektedir¹⁶.

Herodotos'un, Perslerde takdir ettiği bir başka durum ise yargı sistemidir. Pers hükümdarı istese bile hiç kimsenin yargılanmadan ceza almayacağını belirterek eserinde bu sistemi övmektedir¹⁷.

Herodotos eserinde, Persler'i kendi değer yargıları etrafında analiz etmektedir. Söz konusu bakış açısı kitabında ele aldığı bütün yabancı kavimler için kullandığı bir metod olmuştur. Herodotos etnografik kimliğinin bir yansıması olarak incelediği, “barbaros” tabiriyle adlandırdığı yabancı milletleri, kendi kültürünün penceresinden bakarak daha çok subjektif bakış açısıyla değerlendirmektedir¹⁸.

¹⁵ Ertan Eğribel, “Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı”, **Tarihte Doğu-Batı Çatışması**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2017, s. 171.

¹⁶ Yalazı, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁷ Yalazı, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁸ Yalazı, **a.g.e.**, s. 150.

SONUÇ

Herodotos'un eserini akılcı bir gözleme dayanarak, verileri tahlilden geçirerek yazdığı düşünülmektedir. Kaynak olarak şifahî gelenekten de faydalanmıştır. Bazı yerlerde şüpheli davrandığı da görülmektedir¹⁹. Perslere karşı tutumunun tarafsız, nesnel olduğu söylenemeyeceği gibi eserini tamamen Hellen üstünlüğüne dayalı, öznel bir bakış açısıyla kaleme aldığı da iddia edilemez. Herodotos'un Perslere ilişkin hem müspet hem de menfi tespitlerde bulunduğu görülmektedir.

Herodotos'un Mısır'a bakışı Perslere göre daha olumlu olmuştur. Çünkü, tanrı Herakles'in Mısır'dan Yunanlara geçtiğini, Yunanlar'ın Mısır'ın biliminden faydalandıklarını, kabul etmektedir. Herodotos, kültürlerin etkileşiminden bir gelişmenin meydana geldiğinin farkındadır²⁰. Keza, Yunan alfabesinin Fenikelilerden alındığını da söylemektedir.

Herodotos, kitabında Antik Yunan dünyasının ve etrafındakilerin bir değerlendirmesini yapmış, hayat biçimleri, kavimlerin arasındaki ilişkilerle savaşları öne çıkarmıştır. Herodotos, bir yöntem olarak mukayeseyi geliştirmiş, bilhassa birbirine yakın unsurları, müesseseleri mukayese ederek bunlardan neticeler çıkarmıştır. Böylece, Antik Yunan fikriyatının gelişmesinde ve zihniyetinin derinleşmesinde tesirli olmuştur²¹. "Historia" adlı eseri Yunan felsefesinin ve edebiyatının belli bir seviyeye ulaşmasında, olgunlaşmasında bir kilometre taşı olmuştur.

Herodotos, Mısır'ın Yunan uygarlığından evvel ortaya çıktığını, Mısır uygarlığından alınan unsurları eserinde zikretmektedir. Zaten eserini yazma maksadını anlattığı kısımda da barbarların uygarlığa katkılarından bahsedeceğini söylemiştir. Lakin, Herodotos, Mısır'ın da Persler gibi gelişime kapalı olduğunu söyleyerek kendi uygarlığını diğerlerinden üstün tutmuştur. Herodotos'un eserinin ana omurgasının Yunan-Pers çatışmasına Doğu-Batı karşıtlığına dayanması ortak bir Yunan kimliğinin, Yunan şuurunun oluşmuş olduğunu göstermektedir. Yazar, öteki olarak gördüğü Persleri, kendi toplumundan oldukça farklı görerek kimi zaman övmekte kimi zaman yermektedir. 19. Yüzyılda Oryantalizmin temel sorunlarından biri olan biz ve onlar ilişkisi yani Doğu-Batı karşıtlığı binlerce yıl önceki Antik Yunan zihniyetinin bir yansıması gibidir. Doğu-Batı çatışması söz konusu düşünce üzerine kurulup temellendirilmiştir. Batı'nın kendi değerlerini evrensel olarak öne çıkarma durumu Herodotos'un eserinden günümüze değin yazılan metinlerde görülmekte ve halen devam etmektedir.

¹⁹ Muzaffer Demir, "Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos'un Yeri ve Önemi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 2, 2005, s. 75.

²⁰ Bıçak, **a.g.e.**, s. 63-67.

²¹ Bıçak, **a.g.e.**, s. 67.

KAYNAKLAR

- Bıçak, Ayhan, Felsefenin Kuruluşu, İstanbul, Dergah Yayınları, 2015.
- Burry, John Bagnell, The Ancient Greek Historians, New York, Dover Publications, 1958.
- Çelgin, Güler, Eski Yunanca-Türkçe Sözlük, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2011.
- Demir, Muzaffer, “Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos’un Yeri ve Önemi”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XX, S. 2, 2005, s. 59-78.
- Demir, Muzaffer, “Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXVII, S. 2, 2012, s. 315-335.
- Duralı, Teoman, Felsefe Bilimin Doğuşu, İstanbul, Dergah Yayınları, 2011.
- Eğribel, Ertan, “Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı”, Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2017, s. 165-189.
- Herodotos, Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973.
- Pomeroy, Sarah, Antik Yunan’ın Kısa Tarihi, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018.
- Sarıkaya, Hayriye, “Herodotos, Ksenophon ve Arrianos’un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tekin, Oğuz, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Yalazı, Esra, “Aiskhylos, Herodotos ve Ksenophon’da Persler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2019.
- Yıldırım, Ergün, “Herodot Tarihi’nde Doğu’ya Okumak”, Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2017, s. 223-229.